

KÜLAVANEMAL PÕHINEV KOGUKONDLIK MUDEL VILLAGE ELDERS-BASED COMMUNITY MODEL

Rivo Noorkõiv

Konsultatsiooni- ja koolituskeskus Geomedia – *Geomedia Consulting and Training Centre*

Missugune on külavanemate roll kogukonnas? Kas nende arv Eestis kasvab või kahaneb? Missugune on külavanemate võimekus kohalikku elu korraldada? Artikkel käsitleb külavanematel põhineva kogukondliku mudeli kasutamise eeldusi maaelu arengus.

Eesti arengu üheks oluliseks teemaks – ka Pärnumaal – on kodanikuühiskonna edenemine. Kohaliku arengu käsitlemiseks kolmanda sektori tegevuse kaudu on mitmeid võimalusi. Enamasti analüüsitakse valimisaktiivsust ja kodanikeühendusi. Käesolevas ülevaates käsitletakse külavanematel põhineva kogukondliku mudeli kasutamise eeldusi maaelu arengus laiemalt, kuid samuti tulevad esile Pärnumaa erisused ja arengud. Teema on oluline ka kohalike omavalitsuste reformi puhul, sest selle käsitlemine annab teadmisi kogukondade iseorganiseerumise viisidest, mille kasutamine on oluline ääremaastumise vältimisel. Seega analüüsime ühte tahku Eesti maaelu kodanikupõhisest korraldusest – külavanemate võimekust kohalikku elu korraldada.

Külavanema mõiste

Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse § 58-s on öeldud, et:

- aleviku või küla koosolekul võidakse valida aleviku- või külavanem;
- vallavalitsuse ülesannete täitmine aleviku- või külavanema poolt sätestatakse lepinguga;
- volikogu võib võtta vastu vallasisese linna linnapea, aleviku-, alevi- ja külavanema statuudi, milles määratakse vallasisese linna linnapea, aleviku-, alevi- ja külavanema valimise kord, kandidaadile esitatavad nõuded, õigused ja kohustused ning volituste kestuse periood. Vallasisese linna linnapea, aleviku-, alevi- või külavanema volituste kestus ei ole piiratud volikogu volituste kestusega (Kohaliku ... 2005).

Eelnevast nähtub, et külavanema statuut, valimine ja lepingulised suhted on täiel määral kohaliku elukorralduse küsimus, need sõltuvad kohalikest asjaoludest ega eelda keskvalitsuse seadusandlikke üksikasjalikke ettekirjutusi. Seda arvesse võttes tuleb selles ülevaates käsitleda külavanema mõistet üsna eripalgelisena. Külavanemate kohta kasutatavad andmed, samuti mõisted pärinevad Eesti Külaliikumisel Kodukant^a. Statuudi kohaselt on aleviku- või külavanem (edaspidi külavanem) külaelanike ning nende ühiste huvide esindaja, kes juhendab oma tegevuses küla ühistest seisukohtadest, küla ja valla arengukavast, riigi ja kohaliku omavalitsuse õigusaktidest (Külavanema ... 2008). Seega on külavanema roll üsna tihedalt seotud kohaliku omavalitsuse – vallavolikogu ja vallavalitsuse – töö korraldusega, kuid kindlasti ei ole külavanem vallavalitsuse tellimuse täitja, vaid on külakogukonna vabatahtliku iseorganiseerumise eestvedaja. Külade elanike, külavanemate, vallavolikogude ja vallavalitsuste koostöö sünergiast sündiv kogukonna elukorraldus võtab arvesse iga küla spetsiifilisi vajadusi ja võimalusi. Samas tuleb arvestada sellega, et ootused külavanemale on ajaga mitmekesisestunud ning mõningatel juhtudel isegi vastuoluliseks muutunud: ühed näevad külavanemat kui vabatahtliku töö tegijat, teised kui vallavolikogu ja -valitsuse käepikendust. Seni on külavanema tööd hinnatud üldiselt vabatahtlikuks, ometigi on ka erinevaid praktikaid. Külavanema määratluses saab esile tuua mõned olulised aspektid:

- vanus – kas vähemalt 18-aastane Isik või vähemalt 21-aastane hääleõiguslik Eesti Vabariigi kodanik;

^a MTÜ Eesti Külaliikumine Kodukant: <http://kodukant.kovtp.ee/andmebaasid>

- kohaga seotus – kas tal on vastavas külas või alevikus rahvastikuregistri andmeil alaline elukoht või omab seal elamiseks kasutatavat kinnisvara;
- valimine – kas valimistest võivad osa võtta Eesti rahvastikuregistri andmetel vastavas külas, külade rühmas või alevikus elavad isikud alates 16. või 18. eluaastast;
- legitiimsus – külavanema valib üldkoosolek, mis on otsustusvõimeline, kui sellest võtab osa kas vähemalt viiendik külas asuvatest majapidamistest (arvestuse aluseks üks esindaja igast majapidamisest); või kuni 350 elanikuga alevikes vähemalt 30 inimest, 351–600 elanikuga alevikes vähemalt 45 inimest ning üle 600 elanikuga alevikes vähemalt 60 inimest; või koosolekust võtab osa vähemalt 10% asula vähemalt 16-aastastest elanikest, kuid mitte vähem kui 10 elanikku;
- ajamäär – külavanem valitakse kas määramata või määratud ajaks, näiteks neljaks aastaks;
- välistatavus – külavanema kandidaat ei tohi olla oma valla valitsusametnik.

Nimetatud asjaolud seavad külavanema mõiste „ujuvaks“, millega tuleb arvestada Eesti Külaliikumise Kodukant külavanemate andmete kasutamisel. Kuna andmeallikas on üks, siis on aastate 2004, 2012 ja 2016 andmed võrreldavad. Külade elanike arv pärineb rahvastikuregistrist.

Külavanemate roll

Külavanem aitab kaasa kogukondliku juhtimise jõustamisele. Seega on külavanem kohalik eestvedaja. Tõdetakse, et kogukondade toimimine sõltub väga suurel määral juhtidest. Eesti kohta on tuvastatud, et kogukondliku aktiivsuse jätkusuutlikkus ei ole praeguste tegutsemisviiside juures tagatud. 65% kogukondade organisatsioonidest lõpetaksid toimimise, kui praegused eestvedajad loobuksid tegutsemast, ning 32%-s nendest ei toimiks kogukonna tegevus sellisel kujul (Vihma jt 2014). Eelnevast saab teha järelduse, et maapiirkondade kogukondlik areng on väga juhikeskne ning probleeme on organisatsioonilise jätkusuutlikkusega.

Kogukondi toetaval ja kaasaval kohalikul võimul on seega oluline roll kogukondade aktiivsuse kujundamises. Külavanemates nähakse inimesi, kelle kaudu on võimalik kogukondi võimestada ja neis üles kerkivaid probleeme lahendada. Külavanemate tegevuse üldistatud eesmärgid on:

- külade ja alevike majandusliku, sotsiaalse ja kultuurilise jätkusuutliku arengu toetamine;
- aleviku- ja külaelanike toetamine, nende huvide ja vajaduste kaitsmine;
- oma kogukonna liikmete esindamine, toetamine, koolitamine, nõustamine ja informeerituse tagamine;
- osalemine rahvusvahelistes, riiklikes ja kohalikes külaliikumist toetavates projektides.

Tugev ja aktiivne kogukond võib muuta kohaliku valitsemist tugevamaks, samas võib kogukond ka kohalike elanike ja võimu vahelise vastasseisu tulemusena võimust eristuda, mis toob kaasa sulgumise. Üldiselt on leitud, et ametnike ja elanike vaheline sidusus ning jagatud ühised väärtused soodustavad kohaliku võimu toimimist. Sidusas kogukonnas on olemas sotsiaalne suutlikkus töötada ühiste huvide saavutamise nimel (Putnam 2008). Siiski tuleb arvestada, et sotsiaalne sidusus pole midagi kaasasündinut, vaid elanike kaasamise ülesannet tuleb käsitleda kui võimalust kutsuda inimesi panustama probleemide lahendamisse ühiskonnas. Silmas tuleb pidada, et palju sõltub küla tüübist, mis väljendub elanike arvus, püsielanike osatähtsuses elanikkonnas, piirkonnale juurdepääsus, tegevusalades, töökohtades, elulaadis jms (Raagmaa jt 2013). Eelnev viitab, et külavanemate roll ja käitumismallid küla arengus vajavad uurimisel erinevat lähenemist.

Maal elav rahvastik

Eesti maa-asulates elas 1. jaanuaril 2016 kokku 439 879 elanikku, s.o 32,6% Eesti rahvastikust. Võrreldes 2012. aastaga on maaelanike arv vähenenud 9760 inimese võrra ehk 2,2%. Eesti rahvaarv vähenes samal perioodil 0,95%, sh linnades 0,35%. Eesti rahvaarvu vähenemise taustal on maaelanikkonna kahanemine oluliselt kiirem kui linnaelanike oma. Maa-asulate elanike osatähtsus elanikkonnas on maakonniti erinev (tabel 1).

Tabel 1. Maa-asulate elanike arv ja osatähtsus maakondades, 2016*Table 1. Number of inhabitants of rural settlements and their share in counties, 2016*

Maakond County	Maakonna elanikud Inhabitants of county	Maa-asulate elanikud Inhabitants of rural settlements	% maakonna elanikest % of inhabitants of county
Harju	595 384	115 234	19,4
Hiiu	9 563	6 199	64,8
Ida-Viru	150 989	19 954	13,2
Jõgeva	31 880	20 868	65,5
Järva	31 203	17 620	56,5
Lääne	25 202	13 516	53,6
Lääne-Viru	60 378	33 413	55,3
Põlva	28 722	20 742	72,2
Pärnu	84 983	38 341	45,1
Rapla	34 681	29 438	84,9
Saare	34 240	20 527	60,0
Tartu	149 331	45 541	30,5
Valga	31 358	13 362	42,6
Viljandi	48 676	24 532	50,4
Võru	34 625	20 592	59,5
Kokku Total	1 351 215	439 879	32,6

Allikas: Rahvastikuregister seisuga 14.01.2016.
Source: Population Register as at 14.01.2016.

Kõige suurem on maa-asulate elanike osatähtsus Rapla maakonnas (84,9%), järgnevad Põlva (72,2%), Jõgeva (65,5%) ja Hiiu maakond (64,8%).

Külavanemate arv, elanikkond, keda nad esindavad, selle ruumiline paiknemine

2016. aasta märtsi seisuga oli Eestis 1171 külavanemat (tabel 2). Kõige rohkem on neid Saaremaal (248), järgnevad Harju (199) ja Põlva maakond (106). Teistes maakondades on külavanemaid alla 100, kusjuures kõige vähem on neid Pärnumaal (12).

Tabel 2. Külavanemad maakonna järgi, 2004, 2012 ja 2016*Table 2. Village elders by county, 2004, 2012 and 2016*

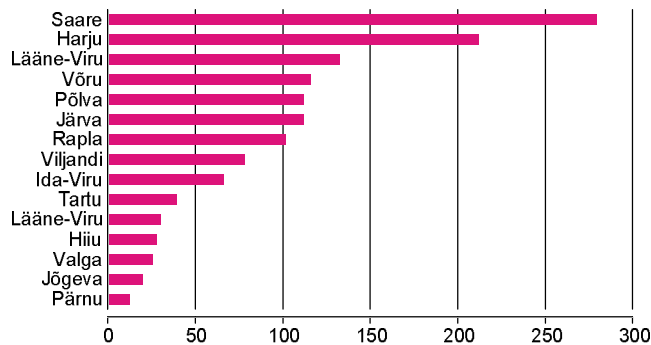
Maakond County	2004	2012	2016	Muutus 2012–2016 Change 2012–2016	
				Arv Number	%
Harju	74	206	199	-7	-3,4
Hiiu	-	57	21	-36	-63,2
Ida-Viru	124	112	58	-54	-48,2
Jõgeva	22	25	19	-6	-24,0
Järva	108	97	92	-5	-5,2
Lääne	19	44	30	-14	-31,8
Lääne-Viru	52	97	99	2	2,1
Põlva	83	108	106	-2	-1,9
Pärnu	25	15	12	-3	-0,2
Rapla	89	95	87	-8	-8,4
Saare	163	268	248	-20	-7,5
Tartu	56	44	39	-5	-11,4
Valga	54	25	25	0	0
Viljandi	62	81	59	-22	-27,2
Võru	75	77	77	0	0,0
Kokku Total	1 006	1 351	1 171	-180	-13,3

Võrreldes 2004. aastaga oli külvavanemate arv 2016. aastaks kasvanud 165 võrra ehk 16,4%, kuid viimase nelja aasta jooksul on külvavanemate arv siiski vähenenud, kõige enam Hiiu (63,2%), Ida-Viru (48,2%), Lääne (31,8%) ja Viljandi maakonnas (27,2%). Kahes maakonnas – Valga- ja Võrumaal – on külvavanemate arv püsinud muutumatuna. Ainukesena on külvavanemaid lisanud Lääne-Virumaal (2,1%)

Külvavanemaga asulaid on kõige enam Saare (279) ja Harju maakonnas (212), teistes maakondades oluliselt vähem (joonis 1). Väga tagasihoidlik on Pärnumaa külvavanemate arv – 12.

Joonis 1. Külvavanemaga asulad maakonna järgi, 2016

Figure 1. Settlements with a village elder by county, 2016

2016. aastal on Eestis 1363 külvavanemaga maa-asulat (29% maa-asulatest) ja võrreldes 2004. aastaga, kui külvavanem oli 1034 (22%) maa-asulas, on niisuguste asulate arv kasvanud (tabel 3). Samas 2012. aastaga võrreldes on 2016. aastal külvavanematega maa-asulaid 254 vähem.

Tabel 3. Külvavanemaga asulate osatähtsus maakonna järgi, 2004, 2012 ja 2016

Table 3. Share of settlements with a village elder by county, 2004, 2012 and 2016

Maakond County	2004			2012			2016		
	Maa- asulad Rural settle- ments	Külava- nemaga With a village elder	Osa- tähtsus, % Share, %	Maa- asulad Rural settle- ments	Külava- nemaga With a village elder	Osa- tähtsus, % Share, %	Maa- asulad Rural settle- ments	Külava- nemaga With a village elder	Osa- tähtsus, % Share, %
Harju	441	78	18	439	224	51	433	212	49
Hiiu	185	0	0	185	89	48	184	28	15
Ida-Viru	234	130	56	230	130	57	223	66	30
Jõgeva	239	22	9	239	25	10	236	20	8
Järva	210	115	55	195	122	63	195	112	57
Lääne	242	19	8	244	60	25	257	30	12
Lääne-Viru	385	52	14	403	140	35	400	132	33
Põlva	264	92	35	264	120	45	262	112	43
Pärnu	339	25	7	340	15	4	338	12	4
Rapla	280	90	32	285	105	37	284	102	36
Saare	501	163	33	501	299	60	497	279	56
Tartu	350	56	16	350	46	13	347	39	11
Valga	159	54	34	160	25	16	157	25	16
Viljandi	267	63	24	268	101	38	262	78	30
Võru	577	75	13	579	116	20	577	116	20
Kokku Total	4 673	1 034	22	4 682	1 617	35	4 652	1 363	29

2016. aastal on külavanematega maa-asulate osatähtsus kõige suurem Järvamaal (57%) ja Saaremaal (56%), järgneb Harju maakond (49%). 2004. aastaga võrreldes on külavanematega asustusüksuste arv kasvanud kõige kiiremini Harju, Lääne-Viru ja Saare maakonnas.

Eesti maa-asulad on üldjuhul väikese elanike arvuga. Alla 80 elaniku on 3539 maa-asulas, mis moodustab 76,1% kõigist maa-asulatest. Elanike arvu järgi vaadates on külavanemaga maa-asulaid igas suuruses asulates (tabel 4). Enim on külavanemaga maa-asulaid, kus elab 20–49 elanikku.

Tabel 4. Külavanemaga maa-asulad elanike arvu järgi, 2016

Table 4. Rural settlements with a village elder by number of inhabitants, 2016

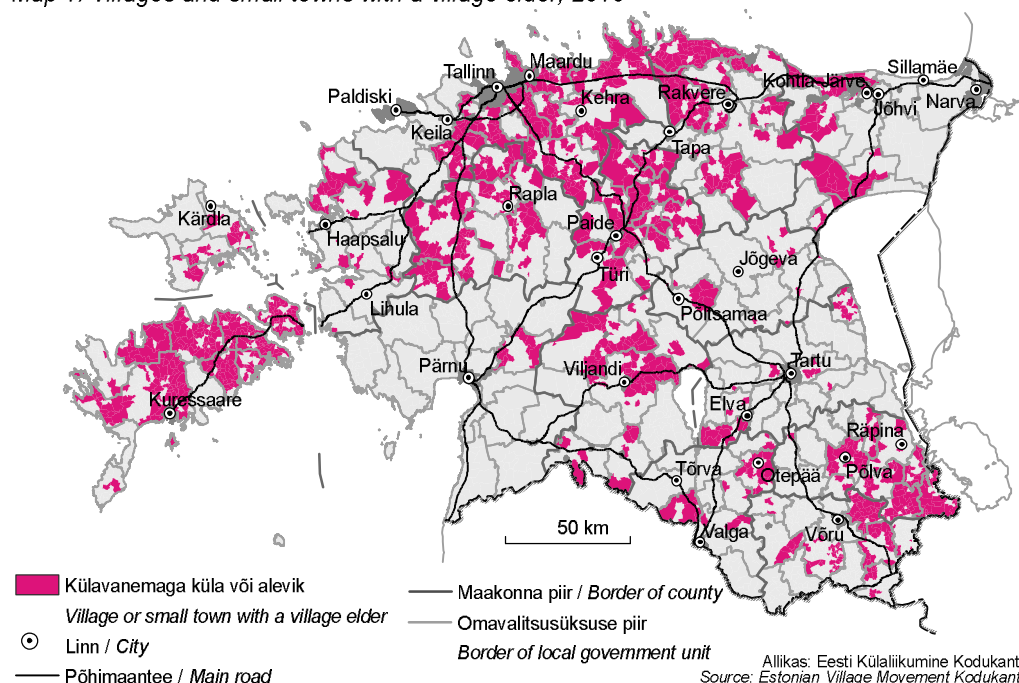
Elanike arv <i>Number of inhabitants</i>	Maa-asulad <i>Rural settlements</i>	Külavanemaga asulad <i>Settlements with a village elder</i>	Osatähtsus, % <i>Share, %</i>
Alla 20 – <i>Under 20</i>	1 366	319	23
20–49	1 487	451	30
50–79	686	216	31
80–119	369	141	38
120–199	290	101	35
200–299	167	60	36
300–499	150	44	29
Üle 500 – <i>Over 500</i>	137	31	23
Kokku – <i>Total</i>	4 652	1 363	29

Keskmiselt on Eestis külavanematega asulates ühe külavanema kohta 105 elanikku. Suurem on elanike arv külavanema kohta Harju (223), Viljandi (150), Jõgeva (128) ja Tartu maakonnas (123). Kõige vähem elanikke külavanema kohta on Läänemaal (39).

Külavanemaga küladest ja alevikest annab ülevaate kaart 1. Nagu öeldud, on Eesti maa-asulates külavanemaid väga ebahühtlaselt ning külavanemate mudel ei ole kõigis maakondades ühtlaselt kasutuses.

Kaart 1. Külavanemaga külad ja alevikud, 2016

Map 1. Villages and small towns with a village elder, 2016

Tabel 5. Külavanematega kaetus maakonna järgi, 2004, 2012 ja 2016

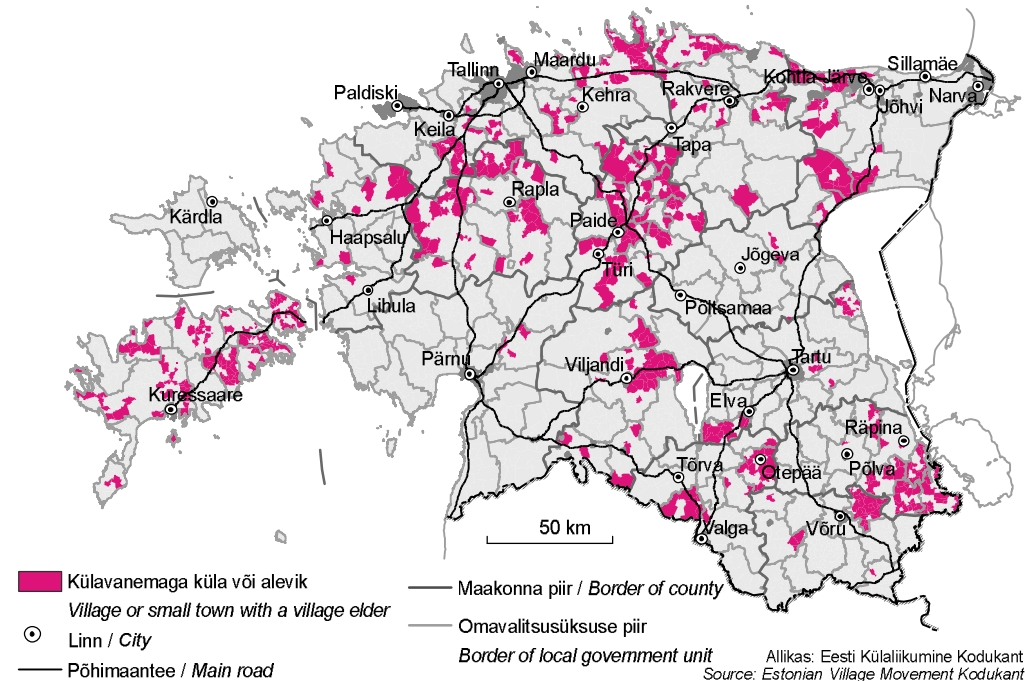
Table 5. Presence of village elders by county, 2004, 2012 and 2016

	Külavanemaga asulad, 2016 Settlements with a village elder, 2016	Külavanemaga asulad, 2004, 2012, 2016 Settlements with a village elder, 2004, 2012, 2016	Osatähtsus, % Share, %	Uued külavanemaga asulad, 2016 New settlements with a village elder, 2016
Harju	212	64	30	15
Hiiu	28	0	0	1
Ida-Viru	66	55	83	2
Jõgeva	20	5	25	4
Järva	112	83	74	0
Lääne	30	10	33	3
Lääne-Viru	132	40	30	15
Põlva	112	71	63	5
Pärnu	12	4	33	7
Rapla	102	53	52	8
Saare	279	121	43	8
Tartu	39	27	69	0
Valga	25	22	88	0
Viljandi	78	38	49	0
Võru	116	36	31	0
Kokku Total	1 363	629	46	68

Tabel 5 iseloomustab külavanematega kaetuse järjepidevust aastatel 2004–2016. Aastal 2016 on 46% külavanematega küladest (629 küla) sellised, kus külavanemad olid ka 2004. ja 2012. aastal. Järjepidevus on suurim külades, mis asuvad Valgamaal (88%), Ida-Virumaal (83%) ja Järvamaal (74%) (kaart 2).

Kaart 2. Külavanemaga külad ja alevikud, 2004, 2012, 2016

Map 2. Villages and small towns with a village elder, 2004, 2012, 2016

Külavanemaga maa-asulatesse on 2016. aasta alguse seisuga registreeritud 122 665 inimest, s.o 27,9% maa-asulate elanikest. Kuna maa-asulate elanike arv on Eestis pidevalt vähenenud, siis on kahanenud ka nende elanike arv, kes elavad külavanemaga maa-asulates. Näiteks 2012. aastal oli külavanemaga maa-asulatesse registreeritud 137 440 elanikku (30,5% maa-elanikest). Kui ajavahemikul 2012–2016 vähenes maa-asulate elanike arv tervikuna 10 977 inimese võrra, siis külavanemaga maa-asulates oluliselt rohkem, 14 775 elaniku võrra. Täpsema ülevaate külavanemaga maa-asulate ja nende elanike jaotusest maakonniti aastatel 2012 ja 2016 annab tabel 6.

Tabel 6. Külavanemaga maa-asulad ja nende elanikkond maakonna järgi, 2012, 2016

Table 6. Rural settlements with a village elder and their inhabitants by county, 2012, 2016

Maakond County	2012		2016	
	Asulad Settlements	Elanikud Inhabitants	Asulad Settlements	Elanikud Inhabitants
Harju	224	43 228	212	44 374
Hiiu	89	3 042	28	1 387
Ida-Viru	130	8 446	66	5 768
Jõgeva	25	3 336	20	2 423
Järva	122	10 196	112	8 895
Lääne	60	2 332	30	1 178
Lääne-Viru	140	8 514	132	8 511
Põlva	120	10 011	112	8 270
Pärnu	15	1 432	12	953
Rapla	105	8 851	102	7 764
Saare	299	12 703	279	13 151
Tartu	46	4 476	39	4 784
Valga	25	2 400	25	2 307
Viljandi	101	14 218	78	8 826
Võru	116	4 255	116	4 074
Kokku	1 617	137 440	1 363	122 665
<i>Total</i>				

Külavanematega asulaid on 2016. aastal kõige enam mitteääremaalistes omavalitsusüksustes^a (33,4%), millele järgnevad ääremaalistes omavalitsusüksused (28%). Kui esimeses omavalitsusüksuste rühmas on külavanemaga asulate osatähtsus kasvanud, siis teises rühmas on see stabiilne (tabel 7). Külavanemaga maa-asulate elanikkonnast üle poole elab mitteääremaalistes omavalitsusüksustes.

^a Eristatakse ääremaastuvaid valdu, ääremaastumisriskiga valdu ja selliseid valdu, mille keskus on linnadega küll hästi ühendatud, kuid mille üksikud osad (kandidid) on väga hõredalt asustatud ja halvasti ligipääsetavad. Ääremaastumise tunnuseks loetakse rahvastiku kahanemine kas viimase 50 aasta jooksul vähemalt poole võrra või alates 2000. aastast keskmiselt vähemalt 1% aastas.

Tabel 7. Külavanemad ja külavanemaga asulate elanikkond omavalitsusüksuse tüübi järgi, 2012, 2016

Table 7. Village elders and inhabitants of settlements with a village elder by type of local government unit, 2012, 2016

Omavalitsus- üksuse tüüp <i>Type of local government unit</i>	2012				2016			
	Asulad <i>Settle- ments</i>	Osa- tähtsus <i>Share %</i>	Elanikud <i>Inhabitants</i>	Osa- tähtsus <i>Share %</i>	Asulad <i>Settle- ments</i>	Osa- tähtsus <i>Share %</i>	Elanikud <i>Inhabitants</i>	Osa- tähtsus <i>Share %</i>
Ääremaaline <i>Peripheral</i>	455	28,1	20 073	14,6	381	28,0	17 413	14,2
Riskiga ääremaastuda <i>At risk of peripheralisation</i>	394	24,4	22 924	16,7	278	20,4	16 160	13,2
Keskusega nõrgalt seotud külade rühmadega <i>With groups of villages weakly connected to centre</i>	289	17,9	26 986	19,6	250	18,3	22 250	18,1
Mitteääremaaline <i>Non-peripheral</i>	479	29,6	67 457	49,1	454	33,4	66 842	54,5
Kokku <i>Total</i>	1617	100,0	137 440	100,0	1363	100,0	122 665	100,0

Arutelu

Külavanema mõiste ei ole Eestis üheselt määratletud, mis väljendub erinevates käsitlustes ja arusaamades. Eesti Külaliikumise Kodukant külavanemate andmebaasi tuleks edaspidi täpsustada ja täiendada, lisades sinna andmeid külavanemate sotsiaal-majandusliku tausta kohta, mis annaks võimaluse külavanemal põhinevat kogukondlikku elukorraldust enam süvitsi analüüsida. Samuti tuleks analüüsida külavanemate ja külaseltside koostööd.

Eestis on 1171 külavanemat ning 1363 külavanemaga maa-asulat (29% maa-asulatest) ning kokku on nendes registreeritud 122 665 elanikku (27,9% maa-asulate elanikest). Seejuures paiknevad külavanemaga maa-asulad ruumiliselt Eestis väga ebaühtlaselt. Kõige enam külavanemaid on 2016. aasta seisuga Saare, Harju ja Põlva maakonnas. Nende kolme maakonna 553 külavanemat moodustavad 47,2% külavanemate üldarvust. Kuna külavanemal põhinevat kogukondliku elukorralduse mudelit kasutatakse piirkonniti väga ebaühtlaselt, siis on kõigis maapiirkondades kogukonna arendustegevuses sellise lähenemise kasutamise võimalus piiratud. Näiteks Pärnu maakonnas on vaid 12 külavanemat ja maa-asulate osatähtsus, kus nad tegutsevad, vaid 4%. Külavanematega maa-asulate osatähtsus on erinev ka maa-asulate elanike arvu ning omavalitsusüksuse tüüpide järgi vaadatuna.

Külavanemal põhinev kohaliku elu korraldamine on väga tihedalt seotud kohaliku omavalitsuse üldise toimimisega. Siinkohal on külavanema aktiivsuse kõrval olulise tähtsusega vallavolikogu ja vallavalitsuse tegevus – kas nad toetavad külavanema mudelit või mitte. Sageli nähakse külavanema mudeli alternatiivina mittetulundusühingute-külaseltside tegevust. Vaatamata valikutele maaelu arendamisel on Eestile kui väikeriigile oluline, et riigi rikkus, inimvara, on kaasatud kohaliku elu otsustusprotsessidesse. See aitab ka vältida ääremaastumist. Maaelu tugevus mõjutab riigi julgeolekupoliitilist tulevikku.

Külavanema mudeli kasutamine on maaelu korralduse üks viisidest. Külavanemate, laiemalt kodanikuaktiivsuse toetamiseks on paljudel kohalikel omavalitsustel välja töötatud vastav kord, mille on kinnitanud vallavolikogud. Näiteks Lääne-Nigula vallas on kinnitatud aleviku ja külavanema statuut. Samuti on välja töötatud mittetulundusühingute, seltsitegevuse, kultuuriürituste ja projektide toetamise kord, millega reguleeritakse Lääne-Nigula valla eelarvest

kodanikuühenduste tegevus- ja projektitoetuste andmist. Toetust antakse kodanikuühendusele tegevustoetuseks, ülevallalise ürituse korraldamiseks; kodanikuühendusele projektitoetuseks. Toetuse suurus arvestatakse valemi alusel, kus toetuse suurus

$$T = PS_{(Põhisumma)} + K_{(koefitsient)} * EA_{(asula elanike arv)} * SE_{(summa elaniku kohta)}$$

Põhisumma asula (PS) ja summa vallaelaniku kohta (SE) kinnitatakse iga-aastase vallaeel-arvega. 2016. aasta eelduslik põhisumma on 150 eurot ja toetus elaniku kohta 1 euro. Koefitsiendid arvutatakse järgmiselt: alla 100 elanikuga asulatel on see 1 ja üle 100 elanikuga asulatel 1,2. Samuti on vallas kehtestatud süsteem, mille alusel toetatakse külamajade personali ja majandamiskulude katmist vallaeelarvest. Lääne-Nigula valla näide on üks paljudest positiivsetest näidetest, kuidas kohalik omavalitsus aitab kogukonnatööd korraldada ja toetab kohalikku initsiatiivi. Ilmselt on otstarbeks kõikide selliste näidete koondamine ühte andmekogusse ja juhtumite analüüsi põhjal esitada soovitusel kogukondade kaasamiseks maaelu korraldamisse. Külade ja valdade esindajatega tuleks läbi arutada ka külvavemate mudeli kasutamine haldusreformi teostamisel ning üheskoos täpsustada mudeli võimalusi maaelu arengus.

Summary

The promotion of regional development with the assistance of the third sector can be examined from different perspectives. Analysing voter turnout and citizen's associations is the most common option. This article focuses on how the village elders-based community model is used in rural development. The topic is vital also in carrying out the current administrative reform in order to acquire knowledge of the self-organisation of communities, gather information on the membership of communities and on how to use the village elders-based model to avoid possible peripheralisation as power moves away from those rural areas which are located far away from the centres. According to the Population Register, 32.6% of the population of Estonia, i.e. 439,879 persons, lives in rural settlements.

The statute, election and contractual relationships of a village elder are entirely a matter of the local organisation of life, as they depend on local circumstances and do not require any detailed legislative orders from the central government.

In practice, the concept of a village elder is somewhat vague and local specificities are taken into account. This is to be kept in mind in the case of the definition of village elders, which was proposed by Kodukant, the Estonian Village Movement, and according to which a village or small town elder represents villagers and their mutual interests, and acts based on the shared opinion of the village, on the development plan of the village and rural municipality, and on state and local government legislation. Thus, the role of a village elder is closely connected to the organisation of work in the local government – the council and government of a rural municipality – but a village elder is definitely not an extension of a rural municipality government, but the leader in a village community. Relying on a common data source, comparisons are made regarding the situation in Estonia in the years 2004, 2012 and 2016.

As at March 2016, there were 1,171 village elders in Estonia. Village elders are distributed very unevenly between the rural areas of Estonia. The number of village elders is the greatest in Saare county (248), Harju county (199) and Põlva county (106), while the smallest number of village elders has been recorded in Pärnu and Jõgeva counties. There is a village elder in 1,363 rural settlements, i.e. in 29% of the rural settlements of Estonia. Rural settlements with a village elder vary in size, with rural settlements with 20–49 inhabitants forming the majority. There are 1,487 rural settlements belonging to that size group in Estonia, and 451 (30%) of them have a village elder. In 2016, 46% of the villages which have an elder (629 villages) had one in 2004 and 2012 as well. Valga (88% of the rural settlements had a village elder in 2004 and 2012 as well as in 2016), Ida-Viru (83%) and Järva (74%) counties are the most consistent in terms of electing a village elder. The share of settlements with a village elder is the largest in non-peripheral local government units (33.4%), followed by peripheral local government units (28%). While the share of settlements with a village elder has increased in the first group of local government units, the

share has remained stable in the second group. 122,665 persons, i.e. 27.9% of the population of rural settlements, are registered as living in a rural settlement which has a village elder. Although using the village elders-based model in community work is not widespread across Estonia, there is a remarkable number of rural inhabitants who have a connection with village elders. Therefore, the further development of the uses of the village elders-based model plays a vital role in promoting the civil society and – as a result of the administrative reform – the model can attract much more attention than it has so far. It is important to keep studying the village elders-based model in order to avoid the risk of peripheralisation, which may emerge with the creation of large rural municipalities in the course of the administrative reform and which means that inhabitants are no longer participating in the organisation of local life and the management of their local government unit.

Allikad Sources

Eesti inimvara raport (IVAR): võtmeprobleemid ja lahendused 2010. (2010). Eesti Koostöö Kogu. [www] http://www.kogu.ee/public/Eesti_Inimvara_Raport_IVAR.pdf (04.04.2016).

Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus. (2005). RT I 2005, 31, 230. [www] <https://www.riigiteataja.ee/akt/782508?leiaKehtiv> (23.03.2016)

Külavanema statuut. Kommenteeritud väljaanne. (2008). Tartu: Eesti Külaliikumine Kodukant. [www] <https://kodukant.kovtp.ee/documents/1727611/3730742/K%C3%BClavanema+statuut+-+kommenteeritud+v%C3%A4ljaanne.pdf/6ba056fa-de2d-4476-9ca5-ca23324fe023>

Putnam, R. D. (2008). Üksi keeglisaalis. Ameerika kogukonnaelu kokkuvarisemine ja taassünd. Tallinn: Hermes.

Raagmaa, G., Noorkõiv, R. (2013). Globaliseeruv Eesti küla. Areneva maailma arenguvõimalused ja ohud. Kogukonna arendustegevuse käsiraamat (viies vihik). MTÜ Eesti Külaliikumine Kodukant. [www] <http://kodukant.kovtp.ee/documents/1727611/3730742/K%C3%A4siraamat.pdf/32b40ecd-fc0c-410a-96ff-cda1c375c7ca> (23.03.2016).

Vihma, P., Lippus, M. (2014). Eesti kogukondade hetkeseis. Uuringuraport. Tallinn: Linnalabor ja Eesti Külaliikumine Kodukant.